

PEDAGOGŲ PASIRENGIMAS ATPAŽINTI RAŠYMO SUTRIKIMUS

Elida Aršavskienė

*Vilniaus kolegija,
Saltoniškių g. 58, Vilnius*

Anotacija

Straipsnyje analizuojama rašymo sutrikimų apibrėžtis, požymiai ir priežastys, atliktas tyrimas atskleidžia pradinių klasių pedagogų gebėjimą atpažinti rašymo sutrikimų požymius bei priežastis, požiūrį į savo pasirengimą atpažinti rašymo sutrikimus (pedagogų žinių, gebėjimų įsivertinimas). Tyrimo tikslas – tirti pradinių klasių pedagogų pasirengimą atpažinti rašymo sutrikimus, uždaviniai: remiantis moksline literatūra, apibūdinti rašymo sutrikimų sampratą, požymius bei priežastis, atskleisti pradinių klasių pedagogų gebėjimą atpažinti rašymo sutrikimų požymius bei priežastis, atskleisti pradinių klasių pedagogų požiūrį apie savo pasirengimą atpažinti rašymo sutrikimus. Išsikeltiems tikslams ir uždaviniams įgyvendinti pasirinkti tyrimo metodai – teorinė analizė, anketinė apklausa, tyrimo duomenų analizė.

Prasminiai žodžiai: pedagogas, kompetencija, specifiniai mokymosi sutrikimai, rašymo sutrikimai.

Įvadas

Vienas iš labiausiai paplitusių mokymosi sutrikimų – rašymo sutrikimai. „Rašymo sunkumai gali būti susiję su bet kokia rašymo forma – perrašymu pagal pateiktą pavyzdį, rašymu diktuojant ar rašymu iš atminties. Dažnai pastebimas daug prastesnis rašto darbų lygis, lyginant su žodiniais atsakymais; prastas grafinis ir estetinis rašto darbų atlikimas; sunkumai diferencijuojant raides; pamirštama rečiau pasitaikančių raidžių forma, dėl raidžių neskryrimo netinkamai parenkamos raidės fonetiškai panašioms skiemenims; <...> raidžių ar žodžių pridėjimas, praleidimas ar sukeitimas vietomis, skirtinga to paties žodžio rašyba“. (Gedutienė, Rugevičius, 2008, p.7). Mokiniais, studentams, turintiems rašymo sutrikimų, kyla sunkumų atliekant ne tik lietuvių kalbos, bet ir kitas mokymosi užduotis. Ugdytiniai pamažu praranda motyvą, norą mokytis, tikėjimą savo jėgomis. Jei vaikas ar studentas neturi kitų negalių ir sutrikimų, yra gabus, jo matematinius ar pažintinius gebėjimus pedagogai bei tėvai priima kaip turimų galimybių gerai mokytis įrodymą. Mokiniui sakoma, kad jis nesistengia, tingi, nepakankamai dirba. Į vaiko mokymąsi imama žiūrėti per netinkamo elgesio ir nerūpestingo požiūrio į mokslą prizmę. Suaugusiųjų priekaištai stiprina vaiko nerimą, mokykla kelia jam vis didesnę stresą. Tokie vaikai dažnai tampa impulsyviais, viską neigiančiais arba būna užsisvajoję, jautrūs, pasinėję į savo pasaulį. Jie tampa pažeidžiami, nes nėra tenkinamas svarbiausias vaiko poreikis – būti saugiu, sėkmingu ir svarbiu bei laimingu.

Tyrimo objektas – pradinių klasių pedagogų pasirengimas atpažinti rašymo sutrikimus.

Tyrimo tikslas – atskleisti pradinių klasių pedagogų pasirengimą atpažinti rašymo sutrikimus.

Uždaviniai:

1. Remiantis moksline literatūra, apibūdinti rašymo sutrikimų sampratą, požymius bei priežastis.
2. Atskleisti pradinių klasių pedagogų gebėjimą atpažinti rašymo sutrikimų požymius bei priežastis.
3. Atskleisti pradinių klasių pedagogų požiūrį į savo pasirengimą atpažinti rašymo sutrikimus.

Tyrimo metodai – teorinė analizė, anketinė apklausa, tyrimo duomenų analizė.

Rašymo sutrikimų apibrėžtis. Rašymo sutrikimai lietuviškoje mokslinėje literatūroje dažniausiai įvardinami dviem terminais: agrafija ir disgrafija (disortografija). Priešdėlis *a* reiškia neigimą, *dis-*

sutrikimą, agrafiją – visiškas negebėjimas rašyti, o disgrafiją – dalinis rašymo sutrikimas. „Disgrafija – neurologinis rašymo sutrikimas, dėl kurio asmuo patiria sunkumų formuodamas raidžių geometriją arba rašydamas apibrėžtoje plokštumoje. Taigi – disgrafija – sutrikimas, susijęs su erdvinio suvokimo ir motoriniais sutrikimais. Visgi pagal Lietuvoje nusistovėjusią tradiciją disgrafijoms priskiriami visi rašymo sutrikimai, ne tik erdvinio motorinio pobūdžio, bet susiję ir su kitais pažintinių procesų ir veiklos sutrikimais“ (Giedrienė, 2011, p. 51). Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme „Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašo patvirtinimo“¹ yra išskirti šie rašymo sutrikimui būdingi veiksniai:

- žodžio struktūros iškraipymas – praleidžia, keičia, prirašo raides ar skiemenis;
- raidžių formos, eiliškumo žodyje ir rašymo krypties reversijos;
- rašybos taisyklių netaikymas;
- sunkumai perteikti mintį raštu;
- neįskaitomas arba sunkiai įskaitomas raštas;
- visiškas negebėjimas rašyti.

Rašymo sutrikimų požymiai. Pradinėse klasėse mokydamiesi rašyti klaidas daro daugelis mokinių. Pedagogui svarbu pastebėti ir atpažinti rašymo sutrikimą, atskirti jį nuo daugeliui vaikų būdingų rašymo mokymosi pradinuose etapuose sunkumų. Rašydami nuolat klysta dvikalbiai mokiniai. Rašybos klaidos būdingos ir pedagogiškai apleistų, neturinčių motyvacijos ar sunkaus elgesio moksleivių rašto darbams. Mokiniais, turintiems rašymo sutrikimų, būdinga tai, kad kiti mokymosi dalykai sekasi žymiai geriau, nei skaitymas ar rašymas. Turimi rašymo sutrikimai trukdo mokiniams visavertiškai naudotis savo intelektualiais gebėjimais. Jiems būdingas pažinimo procesų sutrikimo netolygumas ir individualumas. Vienas pagrindinių rašymo sutrikimo požymių yra stabilios, nuolat daromos specifinės klaidos. Jau pirmoje klasėje rašymo sutrikimai pasireiškia stabiliu negebėjimu pažinti, skirti, išiminti raides, jungti raides į skiemenis, parašyti visas raides iš eilės. Dažniausiai pasitaikančios klaidos – praleidžiamos raidės, nuolat painiojamos įvairios panašiai skambančios raidės (pvz.: s-š, z-ž, sz, š-ž, s-c, š-č, r-l, e-÷, ei-ie, p-b, k-g, t-d, o-uo), suliejami du žodžiai ar sakiniai į vieną, žodžiai suskaidomi į kelias dalis, rašomas diktantas/tekstas be jokių skyrybos ženklų, rašybos taisyklių netaikymas, sakinyje vartojami žodžiai nederinami gramatiniais ryšiais – skaičiais, giminėmis, linksniais, netaisyklingai sudaromi veiksmožodžių laikai, vartojamos gramatiškai netaisyklingos žodžių formos, sunkumai perteikiant mintis raštu, painiojamos panašiai atrodančios raidės, stebimas veidrodinis raidžių rašymas, neįskaitomas ar sunkiai įskaitomas raštas, raidžių dydžio, formos iškraipymas, netinkamas pasvirimas, linijų, paraščių nesilaikymas, netinkamas išdėstymas sąsiuvinio lape.

Rašymo sutrikimų priežastys. Pagrindinė rašymo sutrikimų priežastis galvos smegenų žievės zonų, dalyvaujančių skaitymo bei rašymo procesuose, nepilnavertė veikla, minimali smegenų disfunkcija. Tai sukelia pažinimo procesų sutrikimus, neišlavėjimą, kurie veikia mokinio skaitymo, rašymo bei matematinius gebėjimus. Pradinių klasių pedagogai turi susidaryti visuminį, holistinį požiūrį į mokinį ir jo patiriamus sunkumus, nes atskirai tik rašymo ar tik skaitymo sutrikimai sutinkami labai retai. Dažniausiai rašymo (ir skaitymo bei matematiniai) sutrikimai/sunkumai kyla dėl girdimojo suvokimo (girdimojo atpažinimo, diferencijavimo, garsinės analizės bei sintezės), girdimojo įsiminimo bei dėmesio sutrikimų, regimosios (vizualinės erdvinės) informacijos apdorojimo sutrikimo, žodinės (lingvistinės) informacijos apdorojimo sutrikimo, intermodalinės integracijos (audiovizualinių ryšių) sutrikimo, atminties sutrikimo.

Atlikto tyrimo analizė

Tyrimo dalyvavo 100 bendrojo ugdymo mokyklų pradinėse klasių pedagogų, tyrimas atliktas 2018 m. kovo – balandžio mėnesiais Vilniaus bei Vilniaus rajono mokyklose. Duomenys rinkti taikant kiekybinį metodą - anketinę apklausą. Anketą sudarė:

1) demografinė dalis; 2) pagrindinė dalis (klausimų apie rašymo sutrikimų požymius, priežastis blokas ir pedagogų pasirengimo atpažinti rašymo sutrikimus įsivertinimas); 3) praktinė dalis (pateikti 2 mokinių rašto darbų pavyzdžiai, pedagogų prašoma nustatyti (atpažinti) klaidų pobūdį).

Tyrimo dalyviai

Amžius. Daugiau nei trečdalis vyresni nei 50 metų, maždaug trečdalis nuo 40 iki 49 metų.

Gyvenamoji vieta. Vilnius (87 % respondentų), Vilniaus rajonas (10 % respondentų).

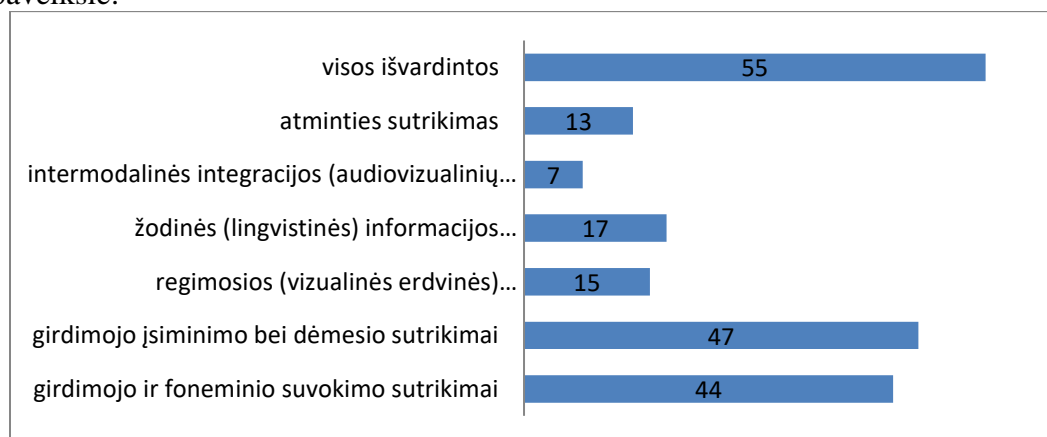
Kvalifikacinė kategorija. Beveik pusė respondentų turi vyr. mokytojo kvalifikacinę kategoriją, daugiau nei trečdalis – mokytojai – metodininkai. Penktadalis respondentų turi mokytojo kvalifikacinę kategoriją.

Darbo patirtis. Pusė respondentų mokyklose dirba 20-29 metus, penktadalis – 30-39 metus, beveik penktadalis 10-19 metų. 9 respondentai – mažiau nei 10 metų.

Mokiniai, turintys rašymo sutrikimą, klasėje. 94 % respondentų nurodo, kad klasėje yra mokinių, turinčių rašymo sutrikimų.

Rašymo sutrikimų priežastys. Daugiau nei pusė respondentų nurodė, kad visos išvardintos priežastys gali lemti rašymo sutrikimus. Beveik pusė respondentų teigia, kad rašymo sutrikimus gali lemti tik girdimojo ir foneminio suvokimo bei girdimojo įsiminimo sutrikimai. Mažiau nei penktadalis pradinėse klasių pedagogų įvardijo, jog rašymo sutrikimus gali sukelti regimosios (vizualinės erdvinės) informacijos apdorojimo, žodinės (lingvistinės) informacijos apdorojimo sutrikimas, atminties sutrikimai. Mažiau nei dešimtadalis pedagogų žinojo, kad intermodalinės integracijos (audiovizualinių ryšių) sutrikimas taip pat yra rašymo sutrikimų priežastis.

Tačiau akcentuotina, kad tolesnėje apklausos dalyje atsakydami į klausimus apie pagrindinius rašymo sutrikimų, atsirandančių dėl įvairių priežasčių, požymius, dalis respondentų (maždaug ketvirtadalis) negebėjo įvardinti rašymo sutrikimų priežastims priskirti joms būdingų požymių. Galima teigti, kad pradinėse klasių mokytojai (daugiau nei pusė) teoriškai žino, kokios gali būti rašymo sutrikimų priežastys, tačiau jų požymių klasifikavimas kelia sunkumų. Respondentų atsakymai pateikiami paveiksle:

1 pav. Rašymo sutrikimų priežastys, %

Rašymo sutrikimų požymiai. Apibendrinus šią tyrimo dalį galima daryti prielaidą, kad dauguma pradinių klasių pedagogų žino, kokie yra pagrindiniai rašymo sutrikimų, atsirandančių dėl skirtingų pažinimo proceso sutrikimų, požymiai, gali juos nurodyti. Tačiau maždaug ketvirtadaliui pedagogų sudėtinga išskirti rašymo sutrikimų požymius, būdingus konkrečiai rašymo sutrikimo priežastiai. Sudėtingiausiai atpažįstami rašymo sutrikimai, susiję su intermodalinės integracijos (audiovizualinių ryšių) bei žodinės (lingvistinės) informacijos apdorojimo trūkumais.

Pradinių klasių pedagogų požiūris į pasirengimą atpažinti rašymo sutrikimus. Tyrime dalyvaujančių pradinių klasių pedagogų buvo prašoma įsivertinti turimas žinias ir gebėjimus atpažinti rašymo sutrikimus. Tik trečdalis respondentų teigia, kad tikrai žino, kas yra specifiniai mokymosi (rašymo) sutrikimai. Taip pat trečdalis respondentų iš dalies sutinka su šiuo teiginiu. Penktadalis laikosi neutralios nuomonės – nei sutinka, nei nesutinka, tačiau dešimtadalis respondentų mano, kad nežino, kas yra specifiniai mokymosi (rašymo) sutrikimai.

Daugiau nei trečdalis apklaustų pradinių klasių mokytojų mano, kad žino, kas būdinga rašymo sutrikimams. Tyrimo duomenų analizės rezultatai (žr. aukščiau aprašytus rezultatus) įrodė, kad dauguma (trys ketvirtadaliai ir daugiau) tiksliai įvardijo pagrindinius rašymo sutrikimų, atsirandančių dėl skirtingų pažinimo proceso sutrikimų, požymius. Trečdalis respondentų pasirinko atsakymą – iš dalies sutinku. Manytina, kad pedagogai nėra visiškai įsitikinę, ar jų žinios yra geros. Ketvirtadalis savo gebėjimais abejoja, nes atsakė – nei sutinku, nei nesutinku.

Tik penktadalis respondentų teigia, kad tikrai žino rašymo sutrikimų priežastis, trečdalis pasirinko atsakymą – iš dalies sutinku, trečdalis – nei sutinku, nei nesutinku. Visas rašymo sutrikimų priežastis nurodė pusė pradinių klasių pedagogų (žr. aukščiau aprašytus rezultatus).

Kad pakanka žinių, gebėjimų ir įgūdžių rašymo sutrikimams atpažinti, mano irgi tik penktadalis respondentų. Trečdalis pedagogų iš dalies sutinka su šiuo teiginiu, trečdalis laikosi neutralios nuomonės – nei sutinku, nei nesutinku.

Labai panašiai pradinių klasių mokytojai vertina ir gebėjimus atpažinti rašymo sutrikimą iš mokinio rašto darbų: diktantų, rašinėlių. Du trečdaliai įsitikinę ar iš dalies įsitikinę savo galiomis, tačiau beveik ketvirtadalis tuo abejoja.

Daugiau nei pusė respondentų žino į ką kreiptis, jei klasėje yra mokinys, turintis rašymo sutrikimą. Trečdalis žino iš dalies, maža dalis respondentų abejoja. Nėra nė vieno, kuris nežinotų, kas galėtų tokiu atveju padėti. Respondentų atsakymai ir jų procentinis pasiskirstymas pateikiami lentelėje:

1 lentelė. Pedagogų požiūris į pasirengimą atpažinti rašymo sutrikimus

Teiginys	Pasirengimo įsivertinimas (procentais)				
	nesutinku	iš dalies nesutinku	nei sutinku, nei nesutinku	iš dalies sutinku	visiškai sutinku
Žinau, kas yra specifiniai mokymosi (rašymo) sutrikimai	2	8	19	36	35
Žinau, kas būdinga rašymo sutrikimams	1	6	22	31	40
Žinau rašymo sutrikimų priežastis	2	13	33	32	20
Man pakanka žinių, gebėjimų ir įgūdžių rašymo sutrikimams atpažinti	6	13	27	33	21
Galiu atpažinti rašymo sutrikimą iš mokinio rašto darbų: diktantų, rašinėlių	2	7	23	33	35
Žinau į ką kreiptis, jei klasėje yra mokinys, turintis rašymo sutrikimą		3	7	33	57

Pradinių klasių pedagogų praktinis pasirengimas atpažinti rašymo sutrikimus. Apibendrinus praktinę tyrimo dalį galima teigti, kad mažiau nei pusė pradinių klasių pedagogų gebėjo tiksliai išvelgti mokinio daromas klaidas rašto darbe. 21 pedagogas šios anketos dalies nepildė. Manytina, jog tai jam buvo per sudėtinga padaryti (arba liudija atsainų požiūrį į anketos pildymą).

Išvados

1. Apžvelgus mokslinę literatūrą rašymo sutrikimų tematika galima teigti, kad rašymo sutrikimai yra vienas iš labiausiai paplitusių mokymosi sutrikimų. Rašymo sutrikimų priežastis galvos smegenų žievės zonų, dalyvaujančių skaitymo bei rašymo procesuose, nepilnavertė veikla, minimali smegenų disfunkcija. Tai sukelia pažinimo procesų sutrikimus, neišlavėjimą. Vienas pagrindinių rašymo sutrikimo požymių yra stabilios, specifinės klaidos. Pradinių klasių pedagogams reikalingas holistinis požiūris į mokinį ir jo patiriamus sunkumus, tinkamas profesinis pasirengimas darbui su mokiniais, turinčiais rašymo sutrikimų.

2. Išanalizavus tyrimo rezultatus, galima teigti, kad dauguma pradinių klasių pedagogų žino, kokie yra pagrindiniai rašymo sutrikimų, atsirandančių dėl skirtingų pažinimo proceso sutrikimų, požymiai, gali juos nurodyti. Tačiau pedagogams sudėtinga išskirti rašymo sutrikimų požymius, atsirandančius dėl konkretaus pažinimo procesų sutrikimo. Sunkiausiai atpažįstami rašymo sutrikimai, susiję su intermodalinės integracijos (audiovizualinių ryšių) bei žodinės (lingvistinės) informacijos apdorojimo trūkumais. Dauguma pradinių klasių mokytojų teoriškai žino, kokios gali būti rašymo sutrikimų priežastys, tačiau negali įvardintoms rašymo sutrikimų priežastims priskirti joms būdingų požymių. Praktinėje tyrimo dalyje gauti duomenys atskleidė, kad mažiau nei pusė pradinių klasių pedagogų geba išvelgti mokinio daromas klaidas rašto darbe

3. Gauti tyrimo duomenys atskleidė pradinių klasių pedagogų požiūrį į savo pasirengimą atpažinti rašymo sutrikimus:

- Respondentams trūksta žinių apie rašymo sutrikimus, jų priežastis, požymius, pedagogų žinios, gebėjimai ir įgūdžiai nėra pakankami.
- Atlikus tyrimą paaiškėjo, jog pradinių klasių pedagogai vengia prisiimti atsakomybę už mokinio rašymo sutrikimų atpažinimą, manydami, kad mokinio rašymo sutrikimus turi nustatyti logopedas.
- Tyrimu nustatyta, jog ypatingai trūksta praktinių įgūdžių atpažinti rašymo sutrikimą iš mokinio rašto darbų: diktantų, rašinėlių.

Literatūra

1. Gedutienė R. (2017). *Disleksijos archipelagas*. Monografija. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
2. Gedutienė, R., Rugevičius, M. (2008). *Skaitymo ir rašymo sunkumų psichologinio vertinimo metodika*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
3. Giedrienė, R. (2011). *Specifiniai mokymosi sutrikimai ir vaiko socializacija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
4. Jakimavičienė, E. (2000). *I – IV klasių mokinių rašymo sutrikimų šalinimas*. Šauliai.
5. Pukinskaitė, R. (2006). *Vaikų skaitymo sutrikimai*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
6. Reid, G. (2007). *Dyslexia*. 2 edition. Great Britain: Ashford Colour Press Ltd.
7. Ruškus, J. (2002). *Negalės fenomenas*. Monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
8. Ruškus, J. (2017). *Įtraukusis ugdymas užtikrintų visų vaikų švietimo kokybę*. < <http://manoteises.lt/straipsnis/jonas-ruskus-itraukus-ugdymas-uztikrintu-visu-vaiku-svietimo-kokybe-1/> (žiūrėta 2018-11-16).

TEACHERS' PREPARATION TO RECOGNIZE WRITING DISORDERS

Elida Aršavskienė

*Vilnius University of Applied Sciences,
Saltoniskiu str. 58, Vilnius*

Summary

The article discusses how primary school educators are prepared to recognize student's writing disorders. Writing disorders are one of the most common learning disabilities. The cause of writing disorders is the inadequate activity of the cerebral cortex involved in the reading and writing processes, minimal brain dysfunction. This leads to disruption of cognitive processes and failure. One of the major signs of writing failure is stable, specific errors. The object of the research was the readiness of teachers to recognize student's writing disorders. The aim of the research is to investigate the readiness of teachers to recognize student's writing disorders, the tasks: based on scientific literature, to describe the concept of classification disorders, classification (classification), signs and reasons, to reveal the ability of teachers to recognize signs and causes of student's writing disorders, to reveal the attitudes of teachers.